

AS NOSAS SEÑORAS DO CAMIÑO

Reproduccións de
ANA SASTRE

Sala de Exposicións do
Castelo de Pambre
Palas de Rei, Lugo

do 30 de setembro ao 30 de
decembro de 2016

Virxe Abrideira (Toldaos, Lugo). Fotografías de Patricia Coucheiro

INSTITUTO DE ESTUDOS ULLOÁNS

AS NOSAS SEÑORAS DO CAMIÑO
OUR LADIES OF THE JAME'S WAY

VIRXES ROMÁNICAS DA CONTORNA DO CAMIÑO DE SANTIAGO
VÍRGENES ROMÁNICAS DEL ENTORNO DEL CAMINO DE SANTIAGO
ROMANIC VIRGINS OF ST. JAMES'WAY

Reproducións de **Ana Sastre**
Reproductions by **Ana Sastre**

Prólogo: Xosé Lois García Fernández

Textos:

María José Gómez Alvite

Jesús Otero Pereiras

Cristina Varela Cadahía

Carlos Vázquez García

J. Ángel Vázquez Mourenza

Xosé Lois García Fernández

Deseño e coordinación da exposición:

X. Francisco Pardo Teijeiro

Braulio Vilarinho Varela

Tradución inglés: Judith Porto González

Fotografía: Patricia Coucheiro

Maquetación: Roberto Pérez, Imprenta Meligraf

Impresión: Imprenta Meligraf, Melide

Depósito Legal LU 28-2017

Í N D I C E

- 5 **Presentación.**
Xosé Francisco Pardo Teijeiro
- 20 **Prólogo.** *As Nosas Señoras de Ana Sastre.*
Xosé Lois García
- 27 **Catálogo.**
Virxe da Celigueta. *Carlos Vázquez García*
Virxe da Valvanera. *María José Gómez Alvite*
Virxe da Antigua. *Cristina Varela Cadahía*
A Nosa Señora das Neves. *María José Gómez Alvite*
Virxe co Neno. *Jesús Otero Pereiras*
Santa María de Meilán. *María José Gómez Alvite*
Virxe con Neno ou Epifanía. *María José Gómez Alvite*
Virxe Abrideira. *María José Gómez Alvite*
Virxe do Cebreiro. *J. Ángel Vázquez Mourenza*
A Nosa Señora de Pesqueiras. *Xosé Lois García*

Presentación

A exposición “As Nosas Señoras do Camiño” é a primeira do Instituto de Estudos Ulloáns (IEU), asociación cultural que desenvolve a súa actividade na comarca da Ulloa, terra antiga e abondosa, constituída polos concellos de Palas de Rei, Antas de Ulla e Monterroso. É a primeira para o noso Instituto e a primeira tamén da sala de exposicións do rehabilitado Castelo de Pambre, xoia da arquitectura medieval galega.

“As Nosas Señoras do Camiño” é unha exposición de reproducións de dez virxes románicas, todas elas da contorna do Camiño de Santiago, dende Navarra ata Lugo, realizadas por Ana Sastre, unha artista coruñesa dotada dunha exquisita sensibilidade e cun apaixonado amor pola arte románica. As obras de Ana Sastre traspasan as simples reproducións para convertérense en verdadeiras obras de arte. A súa expresividade, a delicada precisión de cores e formas, sen perder nunca a estrita fidelidade á peza orixinal, conxugan equilibrada e harmonicamente a inxenuidade dun “naif” de peculiar perspectiva coa forza visual do simbolismo expresionista.

“As Nosas Señoras do Camiño” recolle, nas dez pezas coidadosamente elixidas, a feiticeira beleza da iconografía románica, subordinada sempre a unha orde racional con intencións simbólicas, e máis a esencia da variadísima tradición relixiosa popular: virxes milagreiras, virxes mediadoras, virxes protectoras, virxes de romaría, virxes con neno, virxes entronizadas, virxes sitiais, virxes coroadas, virxes abrideiras, virxes hieráticas, virxes de ollos grandes... as Nosas Señoras.

“As Nosas Señoras do Camiño” púidose levar a cabo grazas á subvención da Sociedade de Xestión de Plan Xacobeo e á axuda do Concello de Palas de Rei, que nos apoiaron dende o primeiro intre. Temos que agradecer a José Luis Vélez, Prior do Mosteiro de Samos, a cesión temporal da copia da Virxe de Valvanera, obra de Ana Sastre, e a Alfonso Blanco, párroco de Guitiriz, as das Virxes do Cebreiro e de Pesqueiras, da mesma escultora; as demais pezas forman parte da colección particular de Ana Sastre. Agradecemos o entusiasmo dos historiadores da Sección de Historia do IEU, coordinados por María José Gómez Alvite. Damos as grazas tamén a Braulio

Vilariño, coordinador da Sección de Exposicións do IEU, á fotógrafa Patricia Couceiro polas súas magníficas fotografías e á californiana Judith Porto polas súas traducións. E o noso especial agradecemento é para o escritor e historiador Xosé Lois García que desinteresadamente nos achegou tan excelente prólogo.

“As Nosas Señoras do Camiño” é a nosa primeira exposición e o inicio do noso propio camiño, e que mellor que inicialo a carón do que leva a Compostela.

X. Francisco Pardo Teijeiro
Director do Instituto de Estudos Ulloáns

Presentación

La exposición “As Nosas Señoras do Camiño” es la primera del Instituto de Estudos Ulloáns (IEU), asociación cultural que desarrolla su actividad en la comarca de La Ulloa, tierra antigua y fértil, constituida por los ayuntamientos de Palas de Rei, Antas de Ulla y Monterroso. Es la primera para nuestro Instituto y la primera también de la sala de exposiciones del rehabilitado Castillo de Pambre, joya de la arquitectura medieval gallega.

“As Nosas Señoras do Camiño” es una exposición de reproducciones de diez vírgenes románicas, todas ellas del entorno del Camino de Santiago, desde Navarra hasta Lugo, realizadas por Ana Sastre, una artista coruñesa dotada de una exquisita sensibilidad y con un apasionado amor por el arte románico. Las obras de Ana Sastre traspasan las simples reproducciones para convertirse en verdaderas obras de arte. Su expresividad, la delicada precisión de colores y formas, sin perder nunca la estricta fidelidad a la pieza original, conjugan equilibrada y armónicamente la ingenuidad de un “naif” de peculiar perspectiva con la fuerza visual del simbolismo expresionista.

“As Nosas Señoras do Camiño” refleja, en las diez piezas cuidadosamente elegidas, además de la atractiva belleza de la iconografía románica, subordinada siempre a un orden racional con intenciones simbólicas, la esencia de la variadísima tradición religiosa popular: vírgenes milagrosas, vírgenes mediadoras, vírgenes protectoras, vírgenes de romería, vírgenes con niño, vírgenes entronizadas, vírgenes sitiales, vírgenes coronadas, vírgenes abrideras, vírgenes hieráticas, vírgenes de ojos grandes... as Nosas Señoras.

“As Nosas Señoras do Camiño” se ha podido llevar a cabo gracias a la subvención de la Sociedade de Xestión de Plan Xacobeo y a la ayuda del Concello de Palas de Rei, que nos apoyaron desde el primer momento. Tenemos que agradecer a José Luis Vélez, Prior del Monasterio de Samos, la cesión temporal de la copia de la Virgen de Valvanera, obra de Ana Sastre, y a Alfonso Blanco, párroco de Guitiriz, las de las Vírgenes de O Cebreiro y de Pesqueiras, de la misma escultora; las demás piezas forman parte de la colección particular de Ana Sastre. Agradecemos el entusiasmo de los historiadores de la Sección de Historia

del IEU, coordinados por María José Gómez Alvite. Damos las gracias también a Braulio Vilariño, coordinador de la Sección de Exposiciones del IEU, a la fotógrafa Patricia Couceiro por sus magníficas fotografías y a la californiana Judith Porto por sus traducciones. Y nuestro especial agradecimiento es para el escritor e historiador Xosé Lois García que desinteresadamente aportó tan excelente prólogo.

“As Nosas Señoras do Camiño” es nuestra primera exposición y el inicio de nuestro propio camino, y que mejor que iniciarlo junto al que conduce a Compostela.

X. Francisco Pardo Teijeiro
Director del Instituto de Estudos Ulloáns

Presentación

As Nosas Señoras de Ana Sastre

por Xosé Lois García

Con este mesmo título publiquei un artigo en Galicia Dixital o 22 de maio de 2014, agora retómase o título para esta exposición no castelo de Pambre, en Palas de Rei, por onde o Camiño de Santiago transcende e emancipa a tódolos camiños que nel converxen, co especial reencontro de tantos dons materiais e espirituais. Suxerintes modalidades formativas son as que se aglutinan nestas contornas por onde o peregrino da fe ou do colesterol, non deixa de emanciparse no que se revela e concreta nas ofertas de arte medieval que encontra, nas diversas presenzas iconográficas. Ana Sastre tamén peregrina polos camiños dos reencontros á procura das virxes medievais. Co titular de Nosas Señoras dáse nome e presenza a esta exposición. Ana Sastre recolle dos tempos idos excelentes texturas devolvéndolles o brillo conceptual e cromático que lle deron a estas imaxes aqueles artífices anónimos que nos deixaron delicados formatos de Nosas Señoras.

Ana Sastre mergúllase no vital da arte sacra medieval, para recuperar o que foi e é arte popular, na individualidade da iconografía mística que hoxe ten dúas vocacións, a veneración relixiosa e o deleite que ofrenda a arte. Neste sentido, repito o que xa dixen no referido artigo: “Aí está un longo inventario desas musas virxiniais, con rostros daquel ruralismo que os escultores da época recolleron. Esas madonas sedentes e matriarcais, de rostro humilde e floridas indumentarias do románico e do gótico. Esas virxes transidas, por veces, e outras ledas, definen unha temporalidade na que se plasma unha imaxe realista na que percibimos o universo habitado por tantas facianas e sentimentos que expresan esas imaxes”. Sen dúbida, as reproducións de formatos medievais de Nosas Señoras que nos ofrece Ana Sastre, na presente exposición, recupera o vigor luminoso dun onte lonxincuo, que nos chama a dialogar con eses rostros desenfadados e dinámicos, que nos convidan a interiorizarnos na mais exaltada Idade Media, onde a arte sacra -mais que relixiosa- connota diversos perfís do pensamento feudal e das esixencias da Igrexa. Esa formación escultural estática -predominio estético do século XII- subliña a belixerancia en defensa da fe e, tamén, a estrutura social da

muller, como reprodutora e non en pé de igualdade co home. Esas Nosas Señoras sedentes e inmóbiles, que protexen ao neno que sustentan no centro dos seus xeonllos en acción dinámica de bendicir, ten moito que ver coa desigualdade de xénero da época que nos ocupa. O mesmo acontece coa suntuosidade da indumentaria, tan personificada nos luxosos vestidos de seda que levaban as damas da corte e da nobreza, contrastando con eses formatos de virxes con sinxelos vestidos populares, sobre todo o saial e a toga grosa de la ou de liño, sen decorados e só de unha cor que representa a diversidade de clases.

As xesticulacións tan retraídas e pouco enfáticas que manifestan estas esculturas de Nosas Señoras, están dentro da normativa estilística do románico do século XII, na que a muller ten un papel moi secundario, así se difundiu, nas que tamén non faltan certas insinuacións e xesticulacións moi discretas que tantas veces pasan desapercibidas. Neste sentido, os imaxineiros estaban centrados nun código formal baixo o ditame da Igrexa. Da virxe estática, maternal e protectora de seu neno, salvador do mundo, este aparece en acción de bendicir, como xa dixemos. Alén das expectativas que marcaban os poderes omnímodos dunha Igrexa retrotraída na rixidez destes formatos románicos, houbo moitos executantes de estas esculturas que eran gnósticos e de pensamento exotérico que foron capaces de filtrar insinuacións que particularizan certas imaxes, tanto na forma como na policromía, informándonos de certas actitudes do pensamento da época que se manifesta en insinuacións moi precisas e moi ocultas que o observante está obrigado a descubrir.

A transmisión de valores estéticos destas imaxes, asocian os éticos e doutrinairos daquela temporalidade. Neste contexto está o labor inconfundíbel e soberano que Ana Sastre transmite os acentos medievais en súas reproducións, que non deixa de ser unha oferta para retrotraernos a oitocentos anos atrás e impregnarnos das sabedorías dos mestres da talla e da policromía daquela época. Ana Sastre condúcenos por ese longo Camiño de Santiago, onde os peregrinos da vida e do misterio abren sendas de esperanza nunca desandadas, até os confíns de Compostela, na Fisterra galaica. Nesta xeira encontraremos a arte reproducida coa a máxima fidelidade tal como practica Ana Sastre. Sen o diálogo con eses formatos

de orixe nada se modula nin se transmite das particularidades deses formatos tan diversos, tan humanizados e naturalizados en todo o que desvela beleza, como sinala François Cheng: “Como non oír a mensaxe que resoa en min? A beleza existe!”

A beleza dunha obra de arte é aquela que impacta no noso interior e convoca a nosa sensibilidade a transcender no verbo da alma. A beleza marca a plenitude da vida aberta que unha obra de arte pode convidarnos a discernir e formular criterios na descuberta de seus valores, alén dos estéticos. Neste contexto, Ana Sastre participa da arte universal das Nosas Señoras medievais, soamente por recrearse nelas. Se falamos de beleza non podemos deixar de lado a musicalidade que emiten eses rostros serenos e mudos de estáticas madonas, capaces de vibrar nesa textura que resume os ritmos musicais e proclaman os tons e sons no resoar unísono que confirmou Rilke: “Non impedades a música”. Procurar a beleza, na forma, no estilo e na ornamentación do figurativo destas virxes que conquistan o noso espírito, sempre será un acto emotivo no que unha obra de arte nunca deixará de ser unha conquista de coñecemento nesas combinacións que emerxen da música e da multiplicidade de formas expresivas e de trazos policromados. Baudelaire rendeu homenaxe a arte e aos dons

“ Es un grito repetido por mil sentinelas,
unha orde transmitida por mil portavoces;
es un faro acendido sobre mil cidadelas
clamor de cazadores perdidos no bosque ”

do espírito que a crean e recrean, desta maneira:

A auténtica arte que proclama beleza non deixa de ser un clamor repetido do espírito creador. A beleza que se interpreta desde a submisión da fe, pode que se converta nun medio mimético e retraído, e nada ten a ver coa beleza que se define desde un espírito libre e emancipador, que é o que se detecta nas Nosas Señoras do Camiño que encontramos nesta exposición. Por tanto, a artífice destas reproducións é Ana Sastre, dadora de beleza que respira nestas tallas medievais e conspira contra a fealdade e a ignorancia de quen non ve nada nelas. Neste decálogo de tallas reside a mensaxe que nos convida a dialogar cos tempos idos que aínda nos ilustran e nos conmoven.

Neste traxecto e proxecto visual está o logro transformador e creador de Ana Sastre, dadora dun escenario renovado que se manifesta nesta cronoloxía artística e histórica que define a estas dez tallas estudadas por diversos críticos, que servidor quere resaltar algunha das opinións de sobre estas tallas.

Nosa Señora de Valvanera, encetamos a nosa andaina peregrina desde o mosteiro bieito do mesmo nome (A Rioxa). Esta talla a describe María José Gómez Alvite e sitúanos nas diversas modalidades que nos ofrece a iconografía sacra do século XII. As súas precisións sírvenos para observar a esta Nosa Señora e percorrer camiño desde Valvanera a Pesqueiras.

Nosa Señora de Cilicueta, en terras navarras, forma parte do Museo Diocesano de Pamplona. Un pequeno texto de Carlos Vázquez García, ofrécenos esta precisión: “...o neno Xesús con cara de adulto”. Un matiz que nos leva a argumentar esta característica fisionómica que creou dificultades na escultura e na pintura medieval sobre os infantes. O rostro dos nenos dificultou a seus executantes captar a forma mais natural dos mesmos. Se observamos a faciana redondeada e grosa dos anxos na arte renacentista, barroca e neoclásica encontraremos símiles na deformación. Escultores e pintores do románico e do gótico optaron pola solución de configurar rostros adultos. Esta expresión estética tiña que ver, tamén, co simbolismo da figura do Salvador, representado en face adulta. Rubens falou destas dificultades que tiñan os pintores en lograr un retrato naturalista dos infantes.

Nosa Señora da Antigua, de Cilicueta pasamos pola “luenga Castilla” e traspoñémonos no Páramo leonés. Na poboación de La Antigua está esta talla, segundo a información descritiva e histórica que nos aporta Cristina Varela Cadahía, sobre a expansiva advocación que non só se limita ao espazo de La Antigua, senón tamén a transcendencia que tivo en América, como nos di Cristina: “A advocación de Nosa Señora da Antigua está moi estendida por América grazas en parte ao descubridor Vasco Núñez de Balboa”. A transcendencia devocional desta imaxe románica na súa localidade e en América ten eco innovador nesta exposición que nos chega das ávidas virtudes creativas de Ana Sastre.

Nosa Señora das Neves, está na localidade leonesa de Barrillos

de Curueño e a descubrimos no texto de María José Gómez Alvite: “A expresión da Virxe non presenta un acusado hieretismo senón que poderíamos definir o seu rostro como de inexpresividade pero tamén de melancolía e sensación de tristeza.” A definición de Alvite remítenos ás composturas estáticas das que xa falamos. No rostro desta imaxe predominan expresións meditativas e olladas penetrantes e obsesivas de ir alén de tódolos misterios, como se nos dixera: “O meu reino non é deste mundo”. Un logro estilístico que se define rigorosamente na reprodución de Ana Sastre.

Nosa Señora co Neno, procede da localidade de Carbajosa de la Sobarriba (León), que a encontramos no Museo Catedralicio de León, segundo información que nos aporta Jesús Otero Pereiras e que nos introduce nun temario descritivo sobre esta talla do século XII. Un distinguido texto que nos achega ao contexto marianista, dos inicios dogmáticos que amosou a Igrexa Católica no Concilio de Éfeso. Sobre a modalidade técnica e estilística, Otero Pereiras confirma: “Como trazos formais destacan: trátase dunha talla en madeira, cuberta con estuco para permitir a policromía con témpera, datada no século XII e con 66 centímetros de altura.” A ollada de Nosa Señora de Carbajosa revela transcendencia e persistente serenidade na custodia de seu fillo.

Nosa Señora Abrideira é unha curiosa talla que encontramos en Toldaos (no espazo galego, non lonxe de Samos), coñecida popularmente pola Virxe Abrideira, por ofrecer dúas características funcionais, unha a oración e outra o culto. Na configuración pechada mostra a maternidade, no que respecta ao modelo románico. A segunda función responde ao nome de abrideira, dado que na parte frontal da talla ábrense dúas portas e no seu interior hai dúas figuras laterais e no centro a Santa Trindade -como ben explica Gómez Alvite-. Santa María como porta de acceso ás tres figuras trinitarias. Nesta segunda función, o formato servía para varios rituais de culto.

O texto de María José Gómez Alvite esclarece moitos puntos desta peza iconográfica, apuntemos un deles: “Representa a María como porta celeste, tema marial da época afonsí”. É verdade no que respecta ao reino de Castela e León, no reinado de Afonso X O Sabio, na segunda metade do século XIII. No século XII, en plena difusión mariana por parte dos

cistercienses, existían estes formatos no reino de Aragón como podemos observar na sección románica do MNAC (Museu Nacional de Art de Catalunya) de Barcelona, onde se expoñen magníficas tallas deste perfil que tiveron presenza en capelas e oratorios privados do clero e da nobreza. Outra das precisión de Gómez Alvite resulta moi interesante, cando di: “Dende finais da Idade Media destruíronse moitas das Virxes abrideiras por ser consideradas heréticas porque parecían levar á crenza que as tres persoas divinas se tiñan encarnado en María”. Ademais significaba que era a porta de acceso ás tres figuras da Trindade. Para moitos puristas da escolástica medieval era un sacrilexio de que Deus, sen principio nin final, estivese sometido á custodia dunha muller. Na península Ibérica varían os atributos con que se apela a María. En Portugal menciónase como “Nossa Senhora”; nos antigos territorio de Castela e León, como “Virgen”; no reino de Aragón (Cataluña, Valencia, Mallorca e Rosellón) como “Mare de Déu” (Mai de Deus). Un atributo que continúa escandalizando as monoteístas mais puros, xudeus e musulmáns, e a non poucos cristiáns. Outra particularidade que nos ofrece esta talla abrideira é a de abrir o catálogo desta exposición ás cinco imaxes de Nosa Señora en territorio galego. Nesta dirección, Ana Sastre non sucumbiu en presentarnos unha das tallas mais complicadas, no sentido tecnolóxico e compositivo, dunha magnífica imaxe de Nosa Señora Abrideira.

Nosa Señora de Meilán, do concello de Riotorto (Lugo) é outro dos magníficos exemplares iconográficos da colección de Ana Sastre. A autora do comentario desta talla, María José Gómez Alvite, sinala algunha das súas características: “O marcado hieratismo de pezas características de comezos do XII deixa paso a un leve sorriso que lle aporta unha faciana doce, de cara a conseguir un maior naturalismo”. Unha definición fermosa e reveladora que nos aproxima ao naturalismo do románico pleno.

Nosa Señora do Cebreiro, interesante o comentario que aporta José Ángel Vázquez Mourenza a este catálogo sobre unha talla carismática na devoción e nas lendas das xentes dos Ancares e do Courel. Seu santuario está nos rentes do Camiño de Santiago. Un formato ben tallado por un mestre esgrevio do románico que coñecía os símbolos sobre María. Estamos ante unha imaxe recatada e con vestidos moi perfeccionados no

que atinxe aos matices formais da escultura e da policromía. A súa cabeza a ten levemente debruzada sobre a do neno, como se estivese atenta ao misterio que inspira a bendición de Xesús. Un reclamo moi ben tramado nesta talla que non deixa indiferente a ninguén. A imaxe que aquí se expón responde á reprodución de Ana Sastre, que se encontra no Santuario de Bascuas (Guitiriz), que o sacerdote Alfonso Blanco Torrado emprestou para esta ocasión.

Nosa Señora co Neno, trátase dunha figura orixinal de pedra e representa a epifanía. Atópase no mosteiro de Santo Estevo de Ribas de Miño, na Ribeira Sacra do Saviñao (Lugo). Pola década dos sesenta do século pasado foi roubada, sendo descuberta en Burgo de Osma e integrada de novo a seu espazo natural de Santo Estevo. María José Gómez Alvite, comenta o seguinte: “A efíxie é coñecida tamén coma A Epifanía de San Estevo de Ribas de Miño debido a que na igrexa existen outras pezas tamén pétreas que aluden a adoración dos Reis Magos. Sen embargo, está talla é anterior ás outras, e foi realizada para estar exenta, mentres que as demais formaban parte dun mural escenográfico.” Estamos ante unha opinión moi persoal e respectábel, mais este conxunto epifánico está enmarcado no contexto de outros similares como o de San Fiz de Salovio e o da igrexa de Corticela, as dúas en Compostela, a de Santa María a Nova de Noia, entre tantos outros conxuntos desta natureza, cuxos exemplares están colocados nos tímpanos e responden a un tema moi xenuíno da escola do Mestre Mateo. A epifanía de Santo Estevo de Ribas de Miño, está no contexto e orientación mateana. O volume das seis figuras antropomorfas (Xesús, María, S. Xosé e os tres reis magos) que compoñen a epifanía de Santo Estevo non puideron ser colocadas no tímpano por carecer de espazo. O lugar axeitado de exhibición deste conxunto foi o presbiterio, sen dúbida, alí estivo até que sufriu varios espolios, como o soterramento na nave do templo de tódalas figuras a excepción da Nosa Señora co neno que se reservou para presidir o centro presbiteral, tal como amosan as figuras dos magos que apareceron nunha reforma da nave, primeiro a do rei Melchor e noutra reforma mais recente os dous reis restantes. Todos eles sen policromía polos efectos da humidade do subsolo. A figura de S. Xosé continúa sen aparecer.

Transcribo do meu libro: “Simboloxía do Románico do

Saviñao”, Xunta de Galicia (2015), o seguinte: “A virxe románica do século XII ou dos albores do XIII, sen movemento, sedente, hierática, coa solemnidade que corresponde ao seu status de protectora do neno que ocupa o centro do seu colo e ten rostro de adulto para inculcar respecto e veneración a quen o observa, como acontece coa imaxe da desaparecida virxe de Pesqueiras (Chantada). Neste tipo de imaxes, resáltase o comportamento social da muller do medievo cuxo papel na sociedade era procrear e protexer os seus fillos. Esta era a pedagogía da alienación que transmitían estas imaxes da muller nai, sufridora e obediente a seu marido, apta para rezar e para realizar labores domésticos.

A estrutura morfolóxica desta escultura de María co neno, en Santo Estevo, ofrece novidades con respecto ás imaxes románicas anteriores a esta. O gótico trouxo cambios cualitativos con respecto ao novo status da muller. Os artistas optaron por configurar imaxes sobre a Virxe María máis humanizadas e próximas a un diálogo distendido e non como parasito mudo e protector. O acento devocional posto pola orde do Císter e o gran papel sacralizador que Bernardo de Claraval e Suger de Saint-Denis introduciron na veneración mariana o gran milagre dos artistas e escultores do gótico que proclamaron outra posición e movemento e que renunciaron ao ideario estático.

Na Nosa Señora de Santo Estevo observamos un cambio tímido, continúa sentada protexendo o neno. Mais hai un tema importantísimo en dúas posicións estéticas que marcan ese cambio formal que se produce no gótico do século XIII. Por unha banda, o neno non está no centro do colo, está colocado sobre o xeonllo esquerdo de María. Xa non mira de fronte, senón de lado e en posición de bendicir. María protéxeo coa súa man esquerda colocada no ombreiro do infante. Coa man dereita, sostén unha árbore con diversas ramas, que ben podía ser a representación da árbore de Xesé como destaque credencial da xenealoxía de Xesús.

A policromía da Virxe María é vermello, símbolo do sangue, do lume, da atracción espiritual e da enerxía iniciática. O saial de Xesús é azul con bordos dourados. O azul simboliza os dons místicos sacerdotais, a luz celeste e a inmensidade e a totalidade de Deus”.

Esta imaxe tan expresiva e representativa da transición do románico ao gótico ten apouso en Santo Estevo de Ribas de Miño e está extraordinariamente representada nesta exposición de Ana Sastre, executada con destreza.

Nosa Señora de Pesqueiras, Ana Sastre executou varias tallas da Virxe de Pesqueiras. A que ten apouso nesta exposición procede do santuario de Bascuas (Guitiriz), que o párroco Alfonso Blanco Torrado a deixou para este evento, ao igual que a do Cebreiro. A Nosa Señora de Pesqueiras que Ana Sastre reproduciu coa medida orixinal foi entronizada en acto solemne o 12 de agosto de 2012 na igrexa románica de Pesqueiras (Chantada). A imaxe orixinal románica desapareceu nun "incendio" o 28 de agosto de 1999, cando se encontraba na capela parroquial de Soilán. Tódolos indicios de investigación apuntaban a que se tratou dun roubo e o incendio que sucedeu serviu como coartada. Nas estremeiras xeográficas de Chantada, no monte Faro e no río Miño, repartiuse a advocación entre Santa María do Faro e Santa María de Pesqueiras, esta nos rentes do Miño. A nosa Señora de Pesqueiras tivo activa repercusión no espazo ribeirao e curioso ritual popular. Na súa festividade do 15 de agosto a imaxe era levada até a capela de Soilán, pernotando até o último domingo de setembro que en procesión regresaba á igrexa, e que se denominaba "festa da baixada". A chegar á igrexa era recibida con tres venias pola chamada "virxe nova" e no adro, en andas, pasaban nove veces os nenos, era avogosa dos infantés. Esta manifestación que se producía na "festa da baixada" sucedeu até 1969, ano en que foi trasladada á nova igrexa de Pesqueiras situada en alta chaira.

A talla sedente de Nosa Señora de Pesqueiras responde ás estruturas estilísticas clásicas do románico do século XII. No centro do seu colo protexe o neno, este coa mao dereita bendice e coa esquerda mantén no seu pectoral un libro. A Nosa Señora posúe na mao dereita un elemento esférico que representa o universo, o imagomundi, o cosmos como representación da unidade e totalidade do Creador. O cosmos como individualidade creadora e sustentadora da que Xesús seu fillo forma parte da creación, segundo conceptos trinitarios medievais, desde unha visión escatolóxica e partindo dunha interpretación antropocéntrica, tal como se comprendeu a creación do mundo na carta aos Hebreos 11, 3: "Pola fe

sabemos que a palabra de Deus creou o mundo e así o que se ve é resultado do que non se ve". A quietude e a sobriedade do rostro de Nosa Señora de Pesqueiras transmite sosego e meditación. A súa indumentaria a compoñen un velo dourado que cubre a súa cabeza, un manto azul e un saial vermello, estas dúas pezas están decoradas por diversos rombos que guarnecen estrelas de oito puntas no seu interior.

O decálogo inxente destas nosas señoras que conforman esta exposición manifesta as benquerenzas e o compromiso de Ana Sastre con unha das manifestacións máis interesantes do románico galego, como é a colección destas tallas medievais que ela foi producindo e que agora expón no castelo de Pambre. Ana Sastre constata a veracidade dunha expresión inmorredoiroa que perpetúa a arte románica e gótica no noso país. É unha mágoa que o conxunto de tallas que ela configurou non estean nunha fundación institucional ou forme parte dun museo de arte sacro.

Xosé Lois García

Historiador e crítico de arte
Merlán, 16 de xuño de 2016

CATÁLOGO

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE DE CELIGUETA

(Celigueta, Navarra)

Coñécese como Virxe de Celigueta e atópase no Museo diocesano de Pamplona.

Celigueta é unha pequena aldea da comunidade foral de Navarra, situada ao pé do antigo Camiño de Santiago, unha variante do actual que entraba no val de Izagaondoa por Indurain, para evitar así o porto de Loiti. Na actualidade só vive alí unha persoa. O despoboamento do lugar foi a causa de que a Virxe románica da súa igrexa fora trasladada ao Museo diocesano de Pamplona. No seu lugar de orixe atópase unha réplica da mesma.

Os principais trazos son: talla románica, tal vez, do último terzo do século XII. Representa a Santa María sentada nun trono que sostén o Neno Xesús, con cara de adulto, sobre os seus xeonllos, pero sen que se produza o contacto entre mai e fillo. O Meniño levanta a man dereita e agarra un libro coa esquerda. Ambas as dúas figuras locen sendas coroas. As vestimentas, en cores avermelladas e douradas, cobren todo o corpo ata os pés. O calzado da Virxe é sinxelo, en punta e representado en paralelo, mentres que o Neno Xesús aparece cos pés descalzos.

O feito de que o neno teña a man dereita en posición de bendicir e un libro na esquerda, imaxe típica de *Pantocrátor*, fai supoñer que na esquerda sostén *Os Evanxeos*.

Carlos Vázquez García

VIRGEN DE CELIGUETA

(Celigueta, Navarra)

Se conoce como Virgen de Celigueta y se encuentra en el Museo diocesano de Pamplona.

Celigueta es una pequeña aldea de la comunidad foral de Navarra, situada al pie del antiguo Camino de Santiago, una variante del actual que entraba en el valle de Izagaondoa por Indurain, para evitar así el puerto de Loiti. En la actualidad solo vive allí una persona. La despoblación del lugar fue la causa del traslado de la Virgen románica de su iglesia al Museo diocesano de Pamplona. En su lugar de origen se encuentra una réplica de la misma.

Los principales trazos son: talla románica tal vez del último tercio del siglo XII. Representa a Santa María sentada en un trono que sostiene al Niño Jesús, con cara de adulto, en sus rodillas, pero sin que se produzca el contacto entre madre e hijo. El Niño levanta la mano derecha y ase un libro con la izquierda. Las dos figuras lucen sendas coronas. Las vestimentas, en colores rojizos y dorados, cubren todo el cuerpo hasta los pies. El calzado de la Virgen es sencillo, en punta y representado en paralelo, mientras que el Niño Jesús aparece con los pies descalzos.

El hecho de que el Niño tenga la mano derecha en posición de bendecir y un libro en la izquierda, imagen típica de *Pantocrátor*, hace suponer que en la izquierda sostiene *Los Evangelios*.

Carlos Vázquez García

OUR LADY OF CELIGUETA

(Celigueta, Navarra)

She is known as the Virgin of Celigueta and she is in the Diocesan Museum of Pamplona.

The main feature is the Romanesque carving, probably from the last third of the 12th century. It represents Saint Mary seated on a throne holding baby Jesus, with an adult face, on her knees while raising her right hand. Both figures wear crowns. Their garments, in reddish and golden colors, cover their entire bodies to their feet. The footwear of the Virgin is simple, pointed and represented in parallel, while baby Jesus appears barefoot.

Carlos Vázquez García

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE DE VALVANERA

(Anguiano, A Rioxa)

A Virxe de Valvanera atópase no mosteiro beneditino do mesmo nome, aínda que, segundo conta a lenda recollida na *Historia Latina* (1419) polo abade Rodrigo de Castroviejo, a efixie descubriuna Nuño Oñez un ladrón arrependido que ten a visión do lugar onde se encontraba oculta: nun carballo que medraba encima dun manancial e, ademais de destacar sobre os que lle circundan, posúe como trazo especial conter varios enxames de abellas. E por iso se nomea patroa dos apicultores.

No lugar onde apareceu a imaxe levantouse o mosteiro, en plena Serra de Demanda (A Rioxa) sitio onde se lle celebra unha festividade na primeira quincena de setembro (domingo seguinte ó día 8). Coa desamortización a imaxe foi trasladada ata Brieua de Cameros ata finais do século XIX.

É unha talla realizada en madeira dun estilo que poderíamos determinar coma románico primitivo de finais do século XI ou comezos do XII, aínda que recibiu diferentes restauracións cromáticas e adornos.

Represéntase a Virxe co Meniño Xesús baixo a advocación de Bo Pastor que busca coa mirada ós homes extraviados polo pecado para que sexa o seu centro O Evanxeo. Non hai integración entre as dúas pezas. A mai leva os brazos flexionados para servir de apoio lateral á figura do cativo que semella sentado. Todo o conxunto figurativo máis a peana e a cadeira na que repousa María forman unha soa peza de 109 cm de alto e 40 de ancho. A caracterización do meniño é a propia dun rei da época. Así mesmo, represéntase con rostro de persoa maior. A actitude da Virxe é de hieratismo, na man dereita porta unha esfera que simboliza o mundo. Ambos, nai e neno, levan túnicas de cor cobalto con bordes dourados e drapeado de pedras cubrindo o lombo e os brazos ata a man.

María José Gómez Alvite

VIRGEN DE VALVANERA

(Anguiano, La Rioja)

En el monasterio benedictino de Valvanera se encuentra la Virgen de Valvanera. Cuenta la leyenda recogida por el abad Rodrigo de Castroviejo en la *Historia Latina* (1419) que la efigie fue descubierta por Nuño Oñez, un ladrón arrepentido que tiene la visión del lugar donde se hallaba oculta: se trata de un roble que crecía sobre un manantial y que se distingue sobre los que le rodean por un rasgo especial, el albergar varios enjambres de abejas. Esa es la razón por la que se considera patrona de los apicultores.

En el lugar donde apareció la imagen se ha edificado el monasterio, en la Sierra de Demanda (La Rioja) sitio donde se celebra una festividad en la primera quincena de septiembre (el domingo siguiente al día 8). La imagen fue trasladada a Brieua de Cameros a raíz de la desamortización, lugar donde permaneció hasta finales del XIX.

Se trata de una talla realizada en madera, de estilo románico primitivo, de finales del siglo XI o principios del XII, pese a serle incorporados posteriormente diversos adornos y haber experimentado varias restauraciones cromáticas.

La talla representa a la Virgen con el Niño Jesús, concretamente es la advocación del Buen Pastor que busca con la mirada a los hombres extraviados por el pecado para que adquieran el Evangelio como centro. No existe integración entre ambas imágenes, la madre se sitúa con los brazos flexionados para que estos sirvan de apoyo al niño que parece sentado. La escultura (peana, trono, madre e hijo) forman una sola pieza de 109 cm de alto y 40 de ancho. La caracterización del niño es la reservada a los reyes de la época. Así mismo, se representa con rostro de persona mayor. Madre e hijo llevan túnicas color cobalto con bordes dorados y drapeado de piedras cubriendo la espalda y los brazos hasta la mano.

María José Gómez Alvite

VIRGIN OF VALVANERA

(Anguiano, La Rioja)

Our Lady of Valvanera or the Virgin of Valvanera is in the benedictine monastery of the same name, although according to legend compiled in the *Historia Latina* (1419) by abbot Rodrigo of Castroviejo, the image was discovered by Nuño Oñez, a repentant thief that had visions of the place where it was hidden: in an oak that grew above a spring. Besides the fact that stands out among those that surround it, as a special feature it possesses several swarms of bees. This is why it is the patron saint of beekeepers.

In the place where the image was found a monastery was built, right in the middle of Serra de Demanda (Rioja), a celebration takes place in the first fortnight of September (the Sunday following the eighth day of the month). During the Spanish confiscation period the image was relocated to Brieua de Cameros until the end of the 19th century.

It is a woodcarving executed in a style that could be defined as primitive Romanesque, end of the 11th century or beginning of the 12th century, although it has received different color restorations and embellishments.

This represents the virgin with baby Jesus under the protection of the Good Shepherd, who directs his gaze to search for the men lost to sin while trying to make the Gospel the center of their lives. There is no integration between the two pieces. The mother is bending her arms to support the child, who seems to be seated. All the figurative set plus the stand and the chair where María rests are part of a unique piece of 109 cm high by 40 cm wide. The characterization of the child is typical of a king at the time. Similarly, it is represented with the face of an older person. The attitude of the virgin is in a hieratic pose; in her right hand she holds a sphere that symbolizes the world. Both mother and child carry tunics of cobalt blue with golden edges and a drapery of stones covering the back and the arms until the hand.

María José Gómez Alvite

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE DA ANTIGUA

(La antigua, León)

Case perdida no Páramo Leonés atópase a poboación de La Antigua, que a pesares de ser a cabeza do concello, conta só con 32 habitantes. Na parte nordés da vila, e situada sobre unha pequena elevación, atópase a igrexa de Santa María. Aínda que a edificación actual é do século XVI, hai documentación que fala da existencia doutro edificio xa no século XI, o que explicaría a presenza dunha imaxe románica neste templo.

A Imaxe da Nosa Señora de La Antigua, data do século XII, probablemente da segunda metade dese século. Tallada en madeira de alta densidade, o que probablemente dificultaría a súa realización, ten un baleirado na súa parte dorsal que alixeira o peso total da peza.

Sufriu numerosas mutilacións ao longo dos séculos para poder ser vestida, que é a forma na que recibe culto actualmente, foi así como a figura de Xesús perdeu a súa parte inferior. A pesar da posición sedente do conxunto non hai representación de trono ou asento polo que é a propia imaxe da Virxe a que fai as veces de cadeira, nunha actitude rixida propia do románico, onde o importante non é a maternidade de María senón a figura do propio Neno.

Non está restaurada e, segundo di Máximo Gómez Rascón, no seu libro *Teotokos. Virgenes medievales de la diócesis de León* o repinte e as mans pertencen ao século XVI, o que coincidiría coa feitura do actual edificio. Crese que o burato da man dereita da Virxe sería para colocar un cetro ou flores, sendo está última a opción máis probable xa que, na iconografía actual, represéntase cunha rosa ou unhas flores brancas nesa posición.

A Advocación de Nosa Señora de La Antigua está moi estendida por América grazas en parte ao descubridor Vasco Núñez de Balboa, o primeiro explorador español que contemplou o océano Pacífico, pois os seus pais eran nativos desta localidade leonesa. De feito é a patroa de Panamá, onde se celebra a súa festa o 9 de setembro.

Cristina Varela Cadahía

VIRGEN DE LA ANTIGUA

(La antigua, León)

Casi perdida en el Páramo Leonés se encuentra la población de La Antigua, que, a pesar de ser cabeza de ayuntamiento, consta solo con 32 habitantes. En la parte noreste de la villa, y situada sobre una pequeña elevación, se encuentra la iglesia de Santa María. Aunque la edificación actual es del siglo XVI, hay documentación que habla de la existencia de otro edificio ya en el siglo XI, lo que explicaría la presencia de una imagen románica en este templo.

La Imagen de Nuestra Señora de La Antigua data del siglo XII, probablemente de la segunda mitad de este siglo. Tallada en madera de alta densidad, lo que probablemente dificultaría su realización, tiene un vaciado en su parte dorsal que aligera el peso total de la pieza.

Sufrió numerosas mutilaciones a lo largo de los siglos para poder ser vestida, que es la forma en la que recibe culto actualmente, fue así como la figura de Jesús perdió su parte inferior. A pesar de la posición sedente del conjunto no hay representación de trono o asiento por lo que es la propia imagen de la Virgen la que hace las veces, en una actitud rígida propia del románico, donde lo importante no es la maternidad de María sino la figura del propio Niño.

No está restaurada y, según dice Máximo Gómez Rascón, en su libro *Teotokos. Virgenes medievales de la diócesis de León* el repinte y las manos pertenecen al siglo XVI, lo que coincidiría con la arquitectura del actual edificio. Se cree que la abertura de la mano derecha de la Virgen sería para colocar un cetro o flores, siendo esta última la opción más probable ya que, en la iconografía actual, se representa con una rosa o unas flores blancas en esa posición.

La Advocación de Nuestra Señora de La Antigua está muy extendida por América gracias en parte al descubridor Vasco Núñez de Balboa, el primer descubridor español que contempló el océano Pacífico, ya que sus padres eran nativos de esta localidad leonesa, de hecho es la patrona de Panamá, donde se celebra su fiesta el 9 de setiembre.

Cristina Varela Cadahía

OUR LADY OF ANTIGUA

(La antigua, León)

Practically lost in the paramo of León is the town of La Antigua. Despite being the head of the district, there are only 32 inhabitants. In the northernmost part of town, above a small field, sits the church of Saint Mary. Although the current building is from the 16th century, there is documentation of the existence of another building in the area from the 11th century, which would explain the presence of a Romanesque image in this temple.

The Image of Our Lady of La Antigua dates from the twelfth century, probably in the second half of that century. Carved in wood of high density, which probably would impede its execution, there is an empty space in the rear side that lightens the whole weight of the piece.

It has suffered numerous mutilations throughout the centuries in order to be dressed, which is how she is worshipped today. This is how the figure of Jesus has lost the bottom part. Despite the fact that the group is seated, there is no representation of a throne or seat. The Virgin takes this role, in a rigid attitude characteristic of the Romanesque, where what is important is not the maternity of Mary but the image of the Child.

It has not been restored and, according to Maximo Gómez Rascón in his book *Teotokos. Medievalls Virgins of the diocese of León*, the repainting work and the hands date from the sixteenth century, which would coincide with the construction of the current building. It is believed that the hole in the right hand of the Virgin was made to place a scepter or flowers, the latter being the most likely one, since in the current iconography it is represented with a rose or white flowers in this position.

The worship of Our Lady of La Antigua is widely expanded into the Americas thanks in part to explorer Vasco Núñez de Balboa, the first Spanish explorer to reach the Pacific Ocean in Panama. As the patron saint of Panama, the festival of Our Lady of Antigua is celebrated each September 9th.

Cristina Varela Cadahía

Fotografía de Patricia Coucheiro

NOSA SEÑORA DAS NEVES

(Barrillos de Curueño, León)

A Nosa Señora das Neves é unha talla románica de madeira policromada que se acha na ermida de La Virgen de las Nieves en Barrillos de Curueño nun estreito val de pasteiros do concello de Santa Colomba de Curueño, provincia de León. Recibe a súa festividade principal en agosto.

O trazo máis salientable a nivel formal é o seu canon alongado, verticalista e esvelto, conseguido cunha posición intermedia entre sentada e erguida. Dende os xeonllos cara arriba aparenta unha figura de pé, sen embargo, cara abaixo semella estar repousando enriba dun escano. Malia que a Virxe practicamente non lle deixa espazo para sentarse o Neno, este está acomodado enriba do xeonllo esquerdo da figura materna, xa non garda posición simétrica coa nai coma nas primeiras Virxes románicas. Esta solución estética é propia do século XIII.

A pesar de que mai e fillo son reproducidos conxuntamente, a comunicación é mínima entre as dúas figuras, só esbozada ao través da man da mai sobre o ombreiro do fillo.

A expresión da Virxe non presenta un acusado hieratismo senón que poderíamos definir o seu rostro como de inexpresividade pero tamén de melancolía e sensación de tristeza. Vai tocada por unha coroa que recorda os primitivos barretes frixios. Leva o manto só sobre o ombreiro esquerdo. Iconolóxicamente representa o papel de *Theotokos* (mai e señora)

O Neno Xesús ten cara de persoa maior, porta unha figura esférica e o libro en sinal da sabedoría e da divina abstracción. Ten ton severo.

María José Gómez Alvite

NUESTRA SEÑORA DE LAS NIEVES

(Barrillos de Curueño, León)

Nuestra Señora de las Nieves es una talla románica realizada en madera y policromada. Se encuentra en la ermita de La Virgen de las Nieves en Barrillos de Curueño, en un estrecho valle de pastizales del ayuntamiento de Santa Colomba de Curueño, provincia de León. En el mes de agosto se celebra su festividad principal.

A nivel formal destaca como rasgo más específico su canon alargado, verticalista y esbelto, el cual se consigue situándola en una posición intermedia entre sentada y erguida. Desde las rodillas hacia arriba representa una figura de pie, sin embargo, hacia abajo parece que reposa sobre un trono. A pesar de que la Virgen apenas deja espacio al Niño para sentarse, éste se acomoda encima de la rodilla izquierda de la figura materna. No guarda posición simétrica con la madre como en las primeras Vírgenes románicas. Esta solución estética es característica del siglo XIII. Es mínima la comunicación entre madre e hijo, sólo esbozada a través de la mano de la madre que agarra el hombro del niño, a pesar de estar reproducidos conformando una misma pieza.

La expresión de la Virgen no es de acusado hieratismo, sino que podríamos definir su rostro como inexpresivo pero también con cierta melancolía y sensación de tristeza. Lleva sobre la cabeza una corona que rememora los primitivos birretes frigios y su manto se coloca sobre el hombro izquierdo. Iconológicamente es una representación del papel de *Theotokos* (madre y señora).

El Niño Jesús con tono severo, tiene cara de persona mayor, porta una figura esférica y un libro como indicativo de la sabiduría y la divina abstracción.

María José Gómez Alvite

OUR LADY OF THE SNOWS

(Barrillos de Curueño, León)

Our Lady of the Snow is a Romanesque carving in polychromatic wood. She is housed in the Chapel of the Virgin of the Snows in Barrillos de Curueño in a narrow valley of grasslands in the municipality of Santa Colomba de Curueño, in the province of León. Her main feast is in August.

The salient feature on a formal level is her extended canon, vertical and slender, achieved due to a position between seated and erect. From the knees upwards it seems a standing figure, however, downwards she appears to be seated. Despite the fact the Virgin practically doesn't leave space for the baby Jesus to be seated, he is comfortably sitting on her left knee. He is no longer in a symmetrical position with the mother as in the first Romanesque virgins. This aesthetic solution is inherent to the thirteenth century.

Although mother and son are reproduced jointly, the communication is minimum between the two figures, managed only through the hand of the mother on the shoulder of the son.

The expression of the Virgin does not present a pronounced hieratic pose. One could define her face as expressionless, but also of melancholy and a feeling of sadness. She is wearing a crown reminiscent of the primitive Phrygian caps. It carries the veil just on the left shoulder. Symbolically this represents the role of *Theotokos* (Mother of God and glorified Lady).

The child has the face of an older person and carries a spherical figure and a book as a sign of wisdom and divine abstraction. The tone of his face is stern.

María José Gómez Alvite

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE CO NENO

(Carbajosa de la Sobarriba, León)

A Virxe co Neno tamén é coñecida coma Virxe de Carbajosa.

Na actualidade a talla orixinal atópase na Sala do Románico do Museo Catedralicio de León. Porén, a súa localización primixenia foi a igrexa parroquial de Carbajosa de la Sobarriba, localidade leonesa pertencente ao concello de Valdefresno. Este templo, no que destaca a súa torre en forma de espadana, conta cunha soa nave precedida na súa entrada por un atrio, e cabeceira de planta cuadrangular. No interior, a cabeceira aparece engalanada cun artesanado de influencias mudéxares apoiado sobre catro pendentives de estilo rococó. Celébrase a súa festividade o 9 de setembro.

Como trazos formais destacan: trátase dunha talla en madeira, cuberta con estuco para permitir a policromía con témpera, datada no século XII e con 66 centímetros de altura.

Dende un punto de vista iconolóxico esta talla, como a gran parte da imaxinería mariana románica, responde ao modelo estimado como máis axeitado para amosar o dogma da maternidade divina, declarado no concilio ecuménico de Éfeso (431). Así pois, ela é a Virxe *Theotokos* ou *Deipara*, mai e trono da sabedoría (*Sedes Sapientiae*), que acolle ao seu fillo no seu colo sen apenas contacto e comunicación, dispoñendo os brazos en ángulo recto afastados do corpo do neno de xeito semellante a un repousabrazos. Ambas figuras teñen unha actitude solemne, maxestática, cheas do hieratismo propio da arte da época. A Virxe, á que lle falta a man dereita (na que podería levar unha flor, un froito ou soste un orbe; alegorías da fertilidade, da nova Eva e da ubicuidade de Cristo, respectivamente), en tanto Mai do Rei, aparece tocada con coroa real e ataviada co característico manto azul e unha túnica vermella decorada, na parte inferior, coas tres estrelas coas que se fai referencia a súa virxindade perpetua e á Santísima Trindade. No caso do Neno a súa natureza infantil é atenuada por un cariz propio dunha persoa de maior idade, feito que reflicte a súa natureza divina. Aquí móstrase coma Rei e Señor, vestido con traxe cortesán e ostentando atributos propios da súa realeza.

Jesús Otero Pereiras

VIRGEN CON EL NIÑO

(*Carbajosa de la Sobarriba, León*)

La Virgen con el Niño también es conocida como Virgen de Carbajosa.

En la actualidad la talla original se encuentra en la Sala del Románico del Museo Catedralicio de León. Sin embargo, su localización primigenia fue la iglesia parroquial de Carbajosa de la Sobarriba, localidad leonesa perteneciente al ayuntamiento de Valdefresno. Este templo, en el que destaca su torre en forma de espadaña, cuenta con una sola nave precedida a su entrada por un atrio, y cabecera de planta cuadrangular. En su interior, la cabecera aparece engalanada con un artesonado de influencias mudéjares apoyado sobre cuatro pendientes de estilo rococó. Se celebra su festividad el 9 de setiembre.

Como trazos formales destacan: se trata de una talla en madera, cubierta con estuco para permitir la policromía con témpera, datada en el siglo XII y con 66 centímetros de altura. Desde un punto de vista iconológico esta talla, como gran parte de la imaginería mariana románica, responde al modelo estimado como más adecuado para mostrar el dogma de la maternidad divina, declarado en el concilio ecuménico de Éfeso (431). Así pues, ella es la Virgen *Theotokos* o *Deipara*, Madre y Trono de la sabiduría (*Sedes Sapentiae*), que acoge a su hijo en su regazo sin apenas contacto ni comunicación, disponiendo los brazos en ángulo recto, alejados del cuerpo del niño de forma semejante a un reposabrazos. Ambas figuras tienen una actitud solemne, mayestática, llenas del hieratismo propio del arte de la época. La Virgen, a la que le falta su mano derecha (en la que podría llevar una flor, un fruto o sostener un orbe; alegorías de la fertilidad, de la nueva Eva y de la ubicuidad de Cristo, respectivamente), en tanto Madre del Rey, aparece tocada con corona real y ataviada con el característico manto azul y una túnica roja decorada, en la parte inferior, con las tres estrellas con las que se hace referencia a su virginidad perpetua y a la Santísima Trinidad. En el caso del Niño su naturaleza infantil aparece atenuada por un cariz propio de una persona de mayor edad, hecho que refleja su naturaleza divina. Aquí se muestra como Rey y Señor, vestido con traje cortesano y ostentando atributos propios de su realeza.

Jesús Otero Pereiras

OUR LADY WITH THE CHILD

(*Carbajosa de la Sobarriba, León*)

Our Lady with the Child or the Virgin with the Child is also known as the Virgin of Carbajosa.

Although the original carving is presently housed in the Romanesque room of the Catedralicio Museum of Leon, its original location was the parochial church of Carbajosa de la Sobarriba, a town of the León belonging to the municipality of Valdefresno. This temple, whose tower is now in the shape of a belfry, has just one nave, preceded in its entrance by an atrium, and a chancel of quadrangular base. The interior of the chancel is adorned with crafts of Mudejar influence supported by four pendentives in the Rococo style. Her festivity is celebrated on September 9th.

As formal features we can highlight: it is a woodcarving covered with stucco to allow the polychromy with gouache, dated to the twelfth century, and is 66 centimetres tall. From an iconology point of view, this carving, as most of the the Romanesque Marian imagery, responds to the estimated model most suitable accommodated to show the dogma of the divine maternity as declared in the ecumenical council of Ephesus in 431. Thus, she is the Virgin *Theotokos* or *Deipara*, mother and throne of wisdom (*Sedes Sapentiae*), she receives her son on her lap with hardly any contact and communication, arranging her arms in a right angle distant from the body of the baby Jesus similar to an armrests. Both figures have a solemn, majestic posture, characteristic of the art of this period. The Virgin, whose right hand is missing (where she could have carried a flower, fruit or an orb; allegories of fertility, of the new Eve and of the ubiquity of Christ, respectively), appears with a royal crown and is dressed with the characteristic blue mantle and red tunic. In the lower part, the three stars refer to her perpetual virginity and to the Holy Trinity. In the case of the child, his infant nature is tempered by a tone characteristic of a person of an older age, a fact that expresses his divine nature. Here he is shown as King and Lord, dressed in courtly outfit and holding attributes characteristic of his royalty.

Jesús Otero Pereiras

Fotografía de Patricia Coucheiro

SANTA MARÍA DE MEILÁN

(Riotorto, Lugo)

Coñécese como Santa María de Meilán unha efixie de Virxe románica que se atopa na parroquia de Meilán (Riotorto).

É un exemplar de Nosa Señora sedente co Meniño Xesús no colo. Ambas imaxes (mai e fillo) forman un todo co trono no que se asentan. O neno sitúase sobre o xeonllo esquerdo da mai e non garda posición simétrica respecto da figura de maior tamaño. Este desprazamento lateral que lle leva a situar os pés no xeonllo dereito materno tense tachado coma trazo propio de finais do século XII ou de principios do XIII.

A man da Señora sobre o ombreiro do Meniño Xesús é unha das formas practicadas para romper a falla de comunicación entre ambas imaxes. O marcado hieratismo de pezas características de comezos do XII deixa paso a un leve sorriso que lle aporta unha faciana doce, de cara a conseguir un maior naturalismo. Este tipo de maternidades nas que a expresión da mai se suaviza agarrando partes do corpo do neno coma o ombreiro ou un pé coñécense coma advocacións da Virxe do Apoio ou do Don.

A Virxe aparece coroada, loce unha longa cabeleira e vai ataviada con túnica vermella e manto azul con greca dourada, de aparencia nobre.

O Meniño leva a man dereita levantada reclamando o seu posto central pois está en posición de bendicir, configúrase deste xeito coma *Pantocrátor*, xuíz e rei. Na man esquerda porta un elemento esférico.

María José Gómez Alvite

SANTA MARÍA DE MEILÁN

(Riotorto, Lugo)

Una talla de Virgen románica que se encuentra en la parroquia de Meilán (Riotorto) es conocida como Santa María de Meilán. Se trata de un ejemplar de Nuestra Señora en posición sedente con el Niño Jesús sobre el regazo. Ambas imágenes (madre e hijo) forman un todo con el trono en el que se asientan. El niño se sitúa sobre la rodilla izquierda de la madre y no guarda posición simétrica respecto de ésta. Este desplazamiento lateral le lleva a situar los pies en la rodilla derecha materna, rasgo que se ha definido como propio de finales del siglo XII o de principios del XIII. La mano de la Señora sobre el hombro del niño es una de las formas practicadas para luchar contra la falta de comunicación entre ambas imágenes. El marcado hieratismo de las piezas características de comienzos del XII deja paso a una leve sonrisa que aporta un cariz dulce, y aproxima a un mayor naturalismo. Este tipo de maternidades en las que la expresión de la madre se suaviza a través de acciones como agarrar ciertas partes del cuerpo del niño como el hombro o el pie se conocen como advocaciones de la Virgen del Apoyo o del Don.

La Virgen lleva corona, luce larga melena y se atavía con túnica roja y manto azul con greca dorada, todo ello de apariencia noble.

El Niño Jesús dispone la mano derecha levantada en actitud de reclamar su puesto central, está en posición de bendecir, configurándose así como *Pantocrátor*, juez y rey. En la mano izquierda lleva elemento esférico.

María José Gómez Alvite

SAINT MARY OF MEILÁN

(Riotorto, Lugo)

It is known as Saint Mary of Meilán, an effigy of the Romanesque virgin, which is in the parish of Meilán (Riotorto).

It is a copy of Our Seated Lady with the baby Jesus on her lap. Both images (mother and son) form a whole with the throne on which they are seated. The child is situated on the left knee of the mother and doesn't keep a symmetrical position concerning the figure of larger size. This sideways displacement leads him to position his feet on the mother's right knee is a typical characteristic trait from the late twelfth or early thirteenth centuries.

The hand of our lady on the shoulder of the child is one of the forms practised to break the flow of communication between both images. The marked hieratic pose of these pieces is characteristic of beginnings of the twelfth century, gives way to a slight smile that adds a sweet face, aiming to achieve a greater naturalism. This type of maternities in which the expression of the mother is softened by grabbing parts of the body of the child, such as a shoulder or a foot, is known as invocations of the Virgin of Support or Virgin of Gift.

The Virgin appears crowned, wears long hair and is dressed with a red tunic and a blue cloak with golden border. A noble appearance.

The Child has his right hand raised, claiming his central place since this is the position to bless. It manifests as the *Pantocrator*, judge and king. The left hand holds a spherical object.

María José Gómez Alvite

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE CO NENO OU EPIFANÍA

(San Estevo de Ribas de Miño, Lugo)

A Virxe co Neno é unha talla en pedra policromada, dadas as súas características formais foi datada entre os séculos XI e XII. Atópase no interior do templo románico de San Estevo de Ribas de Miño, concello de O Saviñao, Lugo. A igrexa de Santo Estevo foi declarada Ben de Interese cultural no 1931; formou parte dun mosteiro do que xa non quedan senón pezas espalladas polos arredores coma é o caso dalgunha das columnas que formaron o claustro.

A efixie é coñecida tamén coma A Epifanía de San Estevo de Ribas de Miño debido a que na igrexa existen outras pezas pétreas que aluden á adoración dos Reis Magos. Sen embargo, esta talla é anterior ás outras, e foi realizada para estar exenta, mentres que as demais formaban parte dun mural escenográfico.

A Virxe co Neno foi descuberta soterrada no atrio a comezos do século XX concretamente no 1940. No ano 1979 roubárona e no 1987 foi devolta ó seu templo orixinario despois de ser recuperada.

A Nosa Señora séntase sobre un trono co Meniño Xesús de lado entre as pernas, apoiado sobre o lado esquerdo. Este mira cara a dereita onde ten o cetro que indica a súa soberanía, imaxe de Xesús *Pantocrátor*, lexislador e xuíz supremo. Rompe así a acusada frontalidade da mai. Ambos se mostran tocados por sendas coroas que aluden á súa realeza divina.

Un trazo singular desta talla é que lateralmente baixo da cadeira represéntase unha cabeza monstruosa.

A súa natureza pétrea contribúe a que a escultura careza da fina delicadeza propia das virxes románicas elaboradas en madeira, converténdose, así, en distinta ás habituais.

María José Gómez Alvite

VIRGEN CON EL NIÑO O EPIFANÍA

(San Estevo de Ribas de Miño, Lugo)

La Virgen con el Niño también llamada Epifanía es una talla en piedra policromada. Dadas sus características formales se fechó entre los siglos XI y XII. Se encuentra en el templo románico de San Estevo de Ribas de Miño, ayuntamiento de O Saviñao, Lugo. Esta iglesia fue declarada Bien de Interés cultural en el año 1931; era el templo de un monasterio del que ya no quedan si no algunas piezas dispersas por los alrededores como algunas de las columnas que formaron el claustro. La efigie es conocida como Epifanía de San Estevo de Ribas de Miño debido a que en la iglesia existen otras piezas pétreas que aluden a la adoración de los Reyes Magos. Sin embargo, esta talla es anterior a las otras, y además ha sido realizada para estar exenta, mientras que las demás formaban parte de un mural escenográfico.

La Virgen con el Niño fue descubierta enterrada en el atrio parroquial en el 1940. En el año 1979 la robaron, y volvió al templo en 1987 tras ser recuperada.

Nuestra Señora se sienta sobre un trono con el Niñito de lado sobre las piernas apoyado sobre la parte izquierda. Éste mira hacia la derecha donde tiene el cetro marcador de su soberanía, imagen de Jesús *Pantocrátor*, legislador y juez supremo. Rompe así la acusada frontalidad de su madre. Ambos se muestran tocados por sendas coronas que aluden a su realeza divina.

Un trazo singular de esta talla es que debajo del trono, lateralmente, se representa una cabeza monstruosa.

La naturaleza pétreas de la figura contribuye a que la escultura carezca de la fina delicadeza propia de las Vírgenes románicas elaboradas en madera, rasgo que la convierte en distinta a las habituales.

María José Gómez Alvite

THE VIRGIN AND CHILD OR EPIPHANY

(San Estevo de Ribas de Miño, Lugo)

The Virgin and Child is a polychrome stone carving, given their formal characteristics has been dated between the eleventh and twelfth centuries. It is located inside the Romanesque church of San Estevo de Ribas de Miño, in the township of O Saviñao, Lugo. The church of San Estevo was listed as an Asset of Cultural Interest in 1931. It was part of a monastery that no longer exists other than some pieces scattered in the surrounding area, such as parts of the columns that once formed the cloister.

The effigy is also known as The Epiphany of San Estevo de Ribas de Miño due to the fact that in the church there are also other pieces that allude to the adoration of the Magi. However, this carving is previous to the others, displayed unaccompanied, while others were part of a scene.

The Virgin and Child were discovered buried in the atrium of the church in the early twentieth century.

Our Lady sits on a throne with the boy's hand between his legs propped up on the left side. He is looking to the right where he has the scepter that indicates his sovereignty, image of Jesus *Pantocrator*, legislator and supreme judge. This way it breaks the straightforwardness of the mother. Both wear crowns alluding to their divine royalty.

A unique feature of this carving is that sideways underneath the chair, a monstrous head is represented.

Their stony nature contributes to the fact that the sculpture lacks the delicate characteristics of the Romanesque virgins elaborated in wood, thus becoming distinct to the usual.

María José Gómez Alvite

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE ABRIDEIRA

(Toldaos, Lugo)

A Virxe Abrideira de Toldaos tamén é coñecida como Virxe Abrideira Trinitaria. A Virxe posúe todo o mundo no seu ventre materno. Representa a María coma porta celeste, tema marial propio da época afonsí.

A presenza desta virxe na mencionada igrexa pode deberse á proximidade do mosteiro de Samos e ó Camiño Francés de peregrinación a Santiago.

Trátase dunha virxe sedente, sobre o brazo esquerdo sitúase o neno quen coloca os pés sobre o xeonllo da mai. Ambos acusan remarcado frontalismo. Represéntase descalzo, e cun libro aberto no peito. Ornáméntase con túnica de pregos ata os pés, dos que só se perciben unhas calzas puntiagudas, casaca cinguida cun cinto e cabeleira longa ata os ombreiros.

O conxunto posúe 40 cm de alto, no remate do pescozo pola parte inferior ábrense dúas pequenas portañas de 27 cm de altura para dar paso a un tríptico que representa a Santísima Trindade, segundo o tipo denominado Trono de Gracia co Pai Eterno sobre un trono. Leva túnica con bordes redondeados, acusado frontalismo acorde coas demais figuras, vai tocado pola aureola que marca a súa divindade. Porta nas mans un disco e a cruz co Fillo crucificado que se presenta con torsión violenta e cabeza reclinada.

Tamén se representa o Espírito en forma de pomba encima do ombreiro do Pai.

Complementando o conxunto na parte inferior de cada unha das portas aparecen sendas figuras talladas en alto relevo duns 15 cm de alto, que fan esta Virxe única entre todas as Abrideiras e tamén entre as Virxes da Misericordia.

Autores coma Izquierdo Perrín suxeriron que pode tratarse do profeta Daniel ou de San Xoan Evanxelista, de diferentes personaxes bíblicos ou de santos protectores do donante da obra.

Dende finais da Idade Media destruíronse moitas das Virxes Abrideiras por ser consideradas heréticas porque parecían levar á crenza que as tres persoas divinas se tiñan encarnado en María. É posible que poidamos desfrutar da presenza desta Virxe debido ó feito de atoparse nun lugar tan recóndito e afastado coma San Salvador de Toldaos.

VIRGEN ABRIDERA

(Toldaos, Lugo)

La llamada Virgen Abridera de Toldaos también es conocida como Virgen Abridera Trinitaria. La Virgen posee todo el mundo en su vientre materno. Representa a María como puerta celeste, tema marial propio de la época alfonsí.

La presencia de esta Virgen en la mencionada iglesia se debe a la proximidad del monasterio de Samos y al Camino Francés de peregrinación a Santiago.

Se trata de una Virgen sedente, con el Niño sobre el brazo izquierdo quien sitúa los pies sobre la rodilla de la madre. Se representa descalzo, con túnica hasta los pies y un libro abierto en el pecho. La madre se decora con túnica de pliegues hasta los pies, de los que sólo se perciben unas calzas puntiagudas, casaca ceñida con cinturón y larga melena hasta los hombros. Ambos acusan remarcado frontalismo.

El conjunto posee unos 40 cm de alto, en el borde del cuello de la Virgen por la parte inferior se abren dos pequeñas puertecillas de 27 cm de altura que originan un tríptico de la Santísima Trinidad, según el tipo que ha sido identificado como Trono de Gracia con el Padre Eterno sobre el trono. Lleva túnica con bordes redondeados, presenta acusado frontalismo acorde con las demás figuras y va tocado por la aureola que marca su divinidad. En las manos lleva un disco y la cruz con el Hijo crucificado quien se presenta con torsión violenta y la cabeza reclinada.

También se representa al Espíritu en forma de paloma encima del hombro del Padre.

En la parte inferior de cada una de las puertas aparecen sendas figuras talladas en alto relieve de unos 15 cm de alto, complementan las tallas anteriores y convierten este ejemplar en único entre todas las Abrideiras y también entre las Vírgenes de la Misericordia.

Autores como Izquierdo Perrín sugirieron que puede tratarse del profeta Daniel o de San Juan Evangelista; de diferentes personajes bíblicos o de santos protectores del donante de la obra.

Desde finales de la Edad Media se destruyeron muchas de las Vírgenes Abrideras por ser consideradas heréticas puesto que parecían inducir a la creencia de que las tres personas divinas se habían encarnado en María. El hecho de poder disfrutar de la presencia de esta Virgen es posible gracias a hallarse recogida en un lugar recóndito y apartado como es San Salvador de Toldaos.

OPENING VIRGIN TRIPTYCH OF TOLDAOS

(Toldaos, Lugo)

The Virgin Abrideira de Toldaos is also known as the Virgin Abrideira Trinitarian. The Virgin holds the whole world in her womb. It represents María as a celestial door, a Marian topic characteristic of the Alfonsino period.

The presence of this Virgin in the cited church may be due to the proximity of the monastery of Samos and to the French Way, pilgrim route to Santiago.

The Virgin is seated with the child on the left arm and his feet are on his mother's knees. Both are seated in a rigid frontal position. Represented barefoot, with tunic to the feet and an open book on the chest. Ornamented tunic with studs to the feet, of which only some are perceived pointed pants, a fitted coat with a belt and long hair to the shoulders.

The set is 40 cm high, in the end of the neck on the underside there are two small doors 27 cm in height that leads into a triptych representing the Holy Trinity, according to the type called Throne of Grace with the Eternal Father on a throne. It wears a tunic with rounded edges, facing forward in line with the other figures. An aureole signals her divinity. The hands hold a disk and the cross with the crucified Son who is presented with violent twisting and head reclined.

Also the Spirit is represented in the form of a dove on the shoulder of the Father.

Complementing the group on the lower part of each of the doors appear both figures carved in high relief of some 15 cm high, which make this Virgin unique between all the other "abrideiras" and also between the Virgins of Mercy.

Authors like Izquierdo Perrín suggested that it may be Daniel the prophet or John the Evangelist, different biblical characters or protective saints from the donor of the artwork.

Since the late Middle Ages, many of the Virgin Abrideiras were destroyed for being considered heretical because they seemed to carry the belief that the three divine people were incarnate in Mary. It is possible that we can enjoy the presence of this Virgin because she is in a place so hidden and distant as San Salvador de Toldaos.

María José Gómez Alvite

Fotografía de Patricia Coucheiro

SANTA MARÍA DO CEBREIRO

(O Cebreiro, Lugo)

O nome da peza é Santa María A Real de O Cebreiro ou a Virxe do Santo Milagro. Tamén nomeada como A Virxe do Cebreiro. Talla románica do século XII, restaurada en 1971. A Virxe de Santa María do Cebreiro, é coñecida como a Virxe do Milagro, ó transformar o pan e o viño, en carne e sangue de Cristo, alá polo 1300. O cáliz e a hostia forman hoxe parte destacada do escudo de Galicia.

A talla de madeira policromada preséntase como unha Virxe maxestade en posición sedente que mostra a Virxe co Neno no regazo, coas mans en paralelo ás de Xesús, en posición de apoio. O neno bendice coa man dereita e suxeita unha esfera na súa man esquerda. Ambos manteñen simetría e frontalidade, presentándose a Xesús con rostro serio e solemne, e a Virxe con rostro amable e doce.

Atópase no Santuario de Santa María A Real, construído no século IX, fundado polo conde de Aurillac, é o monumento máis antigo da ruta xacobeá. En 1487, os Reis Católicos lograron desvinculalo da Abadía Francesa e obtiveron a súa anexión a San Benito el Real de Valladolid. Os monxes Benedictinos custodiaron o templo ata 1853, data na que o abandonaron como consecuencia da desamortización de Mendizábal.

A igrexa, de mampostería e lousa, con muros moi grosos, consta de tres naves, separadas por dous anchos pilares a cada lado. As ábsidas son rectangulares, cubertas cunha bóveda de canón. No exterior, a torre remátase cun campanario. No interior alberga dúas capelas. Destacan unha gran pía bautismal, a figura da Virxe de O Cebreiro, do século XII, e un relicario que foi doado polos Reis Católicos cando peregrinaron a Galicia no 1486, onde se gardan as reliquias do milagre. O cáliz e a patena, son afamadas pezas do románico, en especial o cáliz que figura no escudo de Galicia.

A "lenda do Santo Grial ou do Santo Milagre " está datada arredor do ano 1300. A historia conta que o cura do Cebreiro pensaba que naquel cru día de inverno, de gran nevarada, ninguén iría á misa, pero equivocouse, un veciño de Barxamaior, chamado Juan Santín, acudiu; o monxe, de pouca fe, menospreza o sacrificio do campesiño e, no momento da consagración a Hostia convértese en carne e o viño en sangue. Os estudosos do Santo Grial, veñen identificando O Cebreiro como o templo do Grial.

En 1971, a Virxe, sofre unha polémica restauración realizada por Alfonso Sanmartín. A imaxe actual, que a simple vista, parece máis propia do século XII, que a que se apreciaba en retratos anteriores á restauración, parece ter pouco que ver cunha fotografía da mesma do ano 1954, que se conserva no Arquivo Histórico de Lugo. Esta brutal transformación, fixo que a xente da zona, estivera convencida de que non é a imaxe orixinal. Malia todo, a súa fama é innegable, e a proba é que está aferrada á parede cunha cadea, debido ós varios intentos de roubala.

SANTA MARIA DO CEBREIRO

(O Cebreiro, Lugo)

El nombre de la pieza es Santa María A Real de O Cebreiro, conocida como Virxe do Santo Milagro, también conocida como A Virxe do Cebreiro. Se trata de una talla románica del siglo XII, restaurada en 1971. La Virgen de Santa María do Cebreiro es conocida como Virxe do Milagro, al transformar el pan y el vino en carne y sangre de Cristo, allá por el 1300. El cáliz y la hostia forman hoy parte destacada del Escudo de Galicia.

La talla de madera policromada se presenta como una Virgen majestad en posición sedente que muestra a la Virgen con el niño en el regazo, con las manos en paralelo a las de Jesús, en posición de apoyo. El niño bendice con la mano derecha y sujeta una esfera en su mano izquierda. Ambos mantienen simetría y frontalidad, presentándose a Jesús con rostro serio y solemne, y a la Virgen con rostro amable y dulce.

Se encuentra en el Santuario de Santa María A Real. Construido en el siglo IX, fundado por el conde de Aurillac, es el monumento más antiguo de la ruta jacobea. En 1487, los Reyes Católicos lograron desvincularlo de la Abadía Francesa y obtuvieron su anexión a San Benito el Real de Valladolid. Los monjes Benedictinos custodiaron el templo hasta 1853, fecha en la que lo abandonaron a consecuencia de la desamortización de Mendizábal.

La iglesia, de mampostería y pizarra, con muros muy gruesos, consta de tres naves, separadas por dos anchos pilares a cada lado. Los ábsides son rectangulares, cubiertos con una bóveda de cañón. En el exterior, la torre se remata con un campanario. En el interior alberga dos capillas. Destacan una gran pila bautismal, la figura de la Virgen de O Cebreiro, del siglo XII, y un relicario que fue donado por los Reyes Católicos cuando peregrinaron a Galicia en 1486, donde se guardan las reliquias del milagro. El cáliz y la patena son afamadas piezas del románico, en especial el cáliz, que figura en el escudo de Galicia.

La "leyenda del Santo Grial o del Santo Milagro" está datada alrededor del año 1300. La historia cuenta que el cura de O Cebreiro pensaba que en aquel crudo día de invierno, de gran nevada, nadie iría a misa, pero se equivocó, un vecino de Barxamaior, llamado Juan Santín, acudió a misa, el monje, de poca fe, menosprecia el sacrificio del campesino, y en el momento de la consagración la Hostia se convierte en carne y el vino en sangre. Los estudiosos del Santo Grial identifican a O Cebreiro como el templo del Grial.

En 1971, la Virgen sufrió una polémica restauración realizada por Alfonso Sanmartín. La imagen actual, que a simple vista parece más propia del siglo XII que la que se apreciaba en retratos anteriores a la restauración, parece tener poco que ver con una fotografía de la misma del año 1954 que se conserva en el Archivo Histórico de Lugo. Esta brutal transformación hizo que la gente de la zona pensase que no es la imagen original. A pesar de todo, su fama es innegable, y lo prueba el hecho de que está aferrada a la pared con una cadena, debido a varios intentos de robo.

ROYAL SAINT MARY OF O CEBREIRO

(O Cebreiro, Lugo)

The name of the piece is Santa María A Real de O Cebreiro, known as the Miracle of the Holy Virgin. Also known as the Virgin of Cebreiro. It is a Romanesque carving from the twelfth century, restored in 1971. She is called the Virgin of the Miracle since she transformed the bread and the wine, in flesh and blood of Christ, around the year 1300. The chalice and wafer are today a prominent part of the coat of arms of Galicia.

The polychrome wooden carving presents the Virgin majesty in a seated position with the child in her lap, her hands in parallel to those of Jesus in a position of support. The Child gives his blessing with the right hand and holds a sphere in his left hand. Both maintain symmetry and directness, presenting Jesus' face as serious and solemn and the Virgin's face as gentle and sweet.

It is in the Sanctuary of Santa María A Real, built in the ninth century, founded by the Count of Aurillac, is the most ancient monument of the Jacobean route. In 1487, the Catholic Monarchs achieved to dissociate it from the French Abbey and they obtained its annexation to San Benito el Real de Valladolid. The Benedictine monks guarded the temple until 1853, when it was abandoned as a consequence of the ecclesiastical confiscations of Mendizábal.

The church, made of masonry and slate with very thick walls, has three naves separated by two wide columns on each side. The apses are rectangular, covered with a barrel vault. On the outside, the tower is crowned with a bell tower. On the inside it hosted two chapels. A big baptismal font stands out, also the figure of the Virgin of O Cebreiro, of the thirteenth century, and a reliquary that was donated by the Catholic Monarchs when they walked in pilgrimage to Galicia in 1486, where the relics of the miracle are saved. The chalice and the paten are famed pieces of the Romanesque, especially the chalice that it is present in the coat of arms of Galicia.

The "legend of the Holy Grail or the legend of the Holy Miracle" is dated around the year 1300. The legend explains that the priest of O Cebreiro thought that on a harsh winter's day, with strong snowfall, nobody would go to Mass, but he was mistaken. A neighbor from Barxamaior, called Juan Santín, went to Mass. The monk, of little faith, belittles the sacrifice of the farmer, and in the moment of the consecration, the Host became flesh and the wine became blood. Scholars of the Holy Grail identify O Cebreiro with the Temple of the Grail.

In 1971, the Virgin suffered a controversial restoration by Alfonso Sanmartín. With the naked eye, the current image seems more characteristic of the twelfth century than from portraits previous to the restoration. It seems to have little to do with a photograph of the same virgin from 1954 that is preserved in the Historical Archive of Lugo. This brutal transformation led local people to be convinced that it is not the original image. Despite everything, her fame is undeniable; the proof being that it is attached to the wall with a chain due to several attempted thefts.

Fotografía de Patricia Coucheiro

VIRXE DE PESQUEIRAS

(Pesqueiras, Chantada, Lugo)

A talla sedente de Nosa Señora de Pesqueiras responde ás estruturas estilísticas clásicas do románico do século XII. No centro do seu colo protexe o neno, este coa mao dereita bendice e coa esquerda mantén no seu pectoral un libro.

A Nosa Señora posúe na mao dereita un elemento esférico que representa o universo, o *imago mundi*, o cosmos como representación da unidade e totalidade do Creador. O cosmos como individualidade creadora e sustentadora da que Xesús seu fillo forma parte da creación, segundo conceptos trinitarios medievais, desde unha visión escatolóxica e partindo dunha interpretación antropocéntrica, tal como se comprendeu a creación do mundo na carta aos Hebreos 11, 3: “Pola fe sabemos que a palabra de Deus creou o mundo e así o que se ve é resultado do que non se ve”.

A quietude e a sobriedade do rostro de Nosa Señora de Pesqueiras transmite sosego e meditación. A súa indumentaria compóñena un velo dourado que cubre a súa cabeza, un manto azul e un saial vermello, estas dúas pezas están decoradas por diversos rombos que guarnecen estrelas de oito puntas no seu interior.

O 15 de agosto, na súa festividade, a imaxe era levada desde a igrexa románica de Pesqueiras (Chantada) até a capela de Soilán, pernotando até o último domingo de setembro que en procesión regresaba á igrexa, e que se denominaba “festa da baixada”. Ao chegar á igrexa era recibida con tres venias pola chamada “virxe nova” e no adro, en andas, pasaban nove veces os nenos, era avogosa dos infantes. Esta manifestación que se producía na “festa da baixada” sucedeu até 1969, ano en que foi trasladada á nova igrexa de Pesqueiras situada en alta chaira. A imaxe orixinal románica desapareceu nun “incendio” o 28 de agosto de 1999, cando se encontraba na capela parroquial de Soilán.

Xosé Lois García

VIRXE DE PESQUEIRAS

(Pesqueiras, Chantada, Lugo)

La talla sedente de Nuestra Señora de Pesqueiras responde a las estructuras estilísticas clásicas del románico del siglo XII. En el centro de su regazo protege al niño, éste con la mano derecha bendice y con la izquierda mantiene en su pectoral un libro.

Nuestra Señora posee en la mano derecha un elemento esférico que representa el universo, el *imacomundi*, el cosmos como representación de la unidad y totalidad del Creador. El cosmos como individualidad creadora y sustentadora de la que Jesús su hijo forma parte de la creación, según conceptos trinitarios medievales, desde una visión escatológica y partiendo de una interpretación antropocéntrica, tal como se comprendió la creación del mundo en la carta a los Hebreos 11, 3: "Por la fe sabemos que la palabra de Dios creó el mundo y así eso que se ve es resultado de lo que no se ve".

La quietud y la sobriedad del rostro de Nuestra Señora de Pesqueiras transmite sosiego y meditación. Su indumentaria la componen un velo dorado que cubre su cabeza, un manto azul y un hábito rojo, estas dos piezas están decoradas por diversos rombos que guarnecen estrellas de ocho puntas en seu interior.

El 15 de agosto, en su festividad, la imagen era llevada desde la iglesia románica de Pesqueiras (Chantada) hasta la capilla de Soilán, pernoctando hasta el último domingo de setiembre que en procesión regresaba a la iglesia, y que se denominaba "festa da baixada." Al llegar a la iglesia era recibida con tres venias por la llamada "virxe nova" y en el atrio, en andas, pasaban nueve veces los niños, era protectora de los infantes. Esta manifestación que se producía en la "festa da baixada" sucedió hasta 1969, año en que fue trasladada a la nueva iglesia de Pesqueiras situada en la meseta. La imagen original románica desapareció en un "incendio" el 28 de agosto de 1999, cuando se encontraba en la capilla parroquial de Soilán.

Xosé Lois García

OUR LADY OF PESQUEIRAS

(Pesqueiras, Chantada, Lugo)

The seated carving of Our Lady of Pesqueiras responds to the classic stylistic structures of the Romanesque of the twelfth century. In the center of her lap she protects the child, who is giving the blessing with the right hand and holding a book against his chest with the left one.

Our Lady possesses in her right hand a spherical element that represents the universe, the *imacomundi*, the cosmos as representation of unity and totality of the Creator. The cosmos as creative and supportive individuality whose Jesus its son is part of the creation, according to medieval concepts of the Trinitarians, from eschatological and anthropocentric interpretations of creation as understood in the letter to the Hebrews 11:3, "By faith we know that the word of God created the world and that is why what we see is the result of what we don't see."

The calmness and the sobriety of the face of Nosa Señora de Pesqueiras convey peace and meditation. Her clothing consists of a golden veil that covers her head, a blue cloak and a red skirt; various diamond shapes that enclose eight-pointed stars decorate these two pieces.

On August the 15th, her feast day, the figure was carried from the Romanesque church of Pesqueiras (Chantada) to the chapel of Soilán, remaining there until the last Sunday of September. The procession then returned to the church, and that is called "Feast of the Descent." Upon arrival to the church she was greeted with three blessings by the so-called "virxe nova" (the young virgin). In the churchyard, on litters, nine times children passed by, as she is patron saint of children. This demonstration that used to take place during the "Feast of the Descent" happened until 1969, the year she was relocated to the new church of Pesqueiras situated in the high plains.

Xosé Lois García

A esculitora no seu taller de Sada (A Coruña)

ANA SASTRE

Ana Sastre Soriano, naceu o 9 de abril de 1951, en Las Navas del Marqués (Ávila), aínda que vive en A Coruña dende os 21 anos.

Escultora, artesá, restauradora, directora artística, decoradora... Ana Sastre, artista polifacética, ten actualmente o seu estudio en Sada.

EXPOSICIÓNS DE VIRXES MEDIEVAIS DE ANA SASTRE

- 2014 Agosto- Xaneiro 2015**
Mosteiro de Samos (Lugo)
- 2014 Abril-Maio**
Casa-Museo Mª Pita. A Coruña
- 2014 Marzo**
Edificio Liceo de Betanzos (A coruña)
- 2013 Maio**
Museo Terra de Melide. Melide (A coruña)
- 2012 Agosto**
Actos en Pesqueiras con "Amigos do Románico de Chantada". Chantada (Lugo). Elaborou para estes actos, unha réplica da virxe de Pesqueiras, do século XII, desaparecida no 1999 nun incendio-roubo.
- 2012 Xuño**
Capela de San Roque. Sada (A Coruña)
- 2011 Novembro**
Mostra colectiva na Sala Caja Duero
- 2011 Agosto**
Feria Medieval. Sala "Los Toriles". Las Navas del Marqués (Ávila)
- 2011 Abril**
Sala Municipal. Las Navas del Marqués (Ávila)
- 2010 Decembro**
Casa de Cultura. Arteixo (A Coruña)

Castelo de Pambre (Palas de Rei, Lugo). Fotografía de Patricia Coucheiro

AS NOSAS SEÑORAS DO CAMIÑO

Vírgenes románicas del entorno del Camino de Santiago

Romanic Virgins of St. James' Way

Reproduccións de **Ana Sastre**

Reproductions by **Ana Sastre**

Sala de Exposicións do **Castelo de Pambre**

Exhibition Hall of **Pambre Castle**

Do 10 de setembro ao 11 de decembro de 2016

From September 30th to December 30th, 2016

